

דב הניג ממלי ליפניק כעת גר בתל אביב מתאר קורותיו בתקופת השואה.

בשעה הגורלית והקשה ליהודי אירופה הכבושה בידי הגרמנים למ"ש שנת תש"ב 1942, הייתי נער בן 16 למדתי בבית ספר התיכון בעיירה סטרה לובובנה (לא הרחק ממקום מגורי מלי ליפניק). אבי היה סוחר סיטונאי בעצים, השיג במאמצים מרובים וינימקה ז.א. אישור, שהוא חשוב לכלכלת המדינה הסלובקית ולכן לא גורש ומכיוון שעדיין לא הייתי מעל לגיל 18, הייתי תחת חסות אבי ולא גורשתי למחנות השמדה בפולין בשנת 1942, בשנה בה גורשו כמעט 70% מיהודי סלובקיה למחנות השמדה שונים בפולין הכבושה. בית המסחר של אבי הועבר לידים "אריזות", ואבי עבד בעסק המורח משכורת. בקיץ תש"ב 1942 עברתי ללמוד בישיבה המפורסמת בעיר ניטרה (מערב סלובקיה למדתי תורה עם עשרות צעירים יהודים מרחבי סלובקיה שהתקבצו לניטרה מרחבי סלובקיה וגם מפולין הכבושה היו תלמידים אחדים אשר הצליחו להבריח את הגבול ולהגיע כדרך לא דרך לסלובקיה. ראש הישיבה היה הרב הגאון הצדיק ר' שמואל דוד אונגר הי"ד, אשר נוסף להבריח סלובקיה, בהם מצא מקלט מפני הגרמנים ועוזריהם הסלובקים. (נפטר מתוך אפיסת כוחות ותת תזונה חודש אחד לפני מיגור הכח הצבאי הגרמני).

בסוף שנת 1942 (ספטמבר) הופסקו גירושי היהודים מסלובקיה, מחודש ספטמבר 1942 עד ספטמבר 1944 שרר שקט יחסי בקרב שארית הפליטה אשר בסלובקיה. השקט והשלווה המדומים הופסקו מיד אחרי דיכוי מרד הפרטיזנים הסלובקים, שנמשך רק תקופה קצרה מאוד. לא ישבנו יותר בחיבוק ידיים. כל ידענו כבר מה שמתרחש במחנות פולין והיינו מודעים שעלינו להתכונן לעתיד קשה ומעורפל מאוד. הצטיידנו בתעודות אריות, בתעודות שהוכיחו שאנו סלובקים מבטן ומלידה. הכנו מקומות מחבואים המכונים בונקרים בתוך העיר ניטרה וגם בסביבותיה.

את אשר יגורנו זה בא. ימים אחזים לפני ראש השנה תש"ה שהייתי בשכונה אחת בשם ז'נבור, אשר מחוץ לעיר ניטרה, כדי להשלים את מניין המתפללים אצל הרב ר' שמואל דוד אונגר זצ"ל, אשר שהה שם לשם הבראה ונופש. כדרכנו בתפילה היינו שקועים ומרוכזים בתפילה. לפתע נשמעה זעקה: "חוספים יהודים בירתו לאן שאתם יכולים, העזקר לא ליפול בידיים האכזריות של הגרדיסטנים הסלובקים" (הלינקובה גרדה היתה מיליציה משטרתית של ממשלת סלובקיה הפשיסטית אשר שיתפה פעולה עם הגרמנים). התפזרנו לכל מיני מחבואים שהוכנו מבעוד מועד. אבל הצורך הסלובקי היה הפעם "יסודי" מאוד, הגרדיסטנים חיפשו אחרי יהודים מבית לבית, סרקו חצרות וחיפשו אחרי יהודים מסתתרים. אוי ליהודי, אשר נתפס בידי הגרדיסטנים הם היכוהו מכות נמרצות. את הרדיפה נגד היהודים אירגן מפקד הלינקבה גרדה, אחרי השחרור הועמד לפני בית דין צ'כוסלובקי עממי אשר דנו אותו למוות בתליה. הוא ניתלה

בכ"כ המרכזית של העיר ניטרה. בצום גדליהו תש"ה (ג' תשרי תש"ה) נתפסתי יחד עם שלושת חברי במחבוא, בו הילינו. הגרדיסטים הסלובקים שגילו אותנו במחבואינו היכו אותנו מכות נמרצות. שלושה ימים היינו כלואים בבית המעצר העירוני. ביום הרביעי הועברנו תחת משמר כבד (כאילו היינו פושעים מסוכנים) למחנה ריכוז אשר בעיירה סרד, שהוקם מיד אחרי זיכוי מרד הפרטיזנים הסלובקים. במחנה הריכוז שלטו אנשי ס.ס. ובראשם הצורך הידוע לשלימה יוליוס ברונר. יהודים שנתפסו בסלובקיה ממקומות שונים ובמידה שלא נרצחו על ידי הגרמנים במקומות מחבואיהם, הועברו לסרד, ומשם גורשו למחנה השמדה אושביץ.

סרד עבדתי שני שבועות בשירותים של המחנה. ביום הכיפורים תש"ה, לקחו אותי ועוד עשרים יהודים לעיירה סרד, כדי לאסוף רכוש בדירות היהודים שכבר רוכזו על ידי הגרמנים ועוזריהם הסלובקים או שיחק להם מזלם והצליחו לעזוב את העיירה ולהסתתר במקומות שונים. באחד הבתים מצאתי בגדים מתאימים לי, החלפתי בגדי כי הייתי לבוש בלבוש קיצוני קל. חזרתי למחנה^{בירית} לא נתאפשרה כי אנשי ס.ס. שמרו על כל צעדינו ותנועותינו. בחול המועד טוכות תש"ח "מארגן" הצורך יוליוס ברונר, שנשלח במיוחד על ידי מפקדת ס.ס. לחסל את שרידי יהודי סלובקיה, משלוח שלישי של יהודים הכולל ילדים, זקנים, חולים ונכים. ידעתי, הם יוצאים לאושביץ ולא קיים סיכוי כלשהוא להשרד בחיים. המשכתי לעבוד בתוך המחנה בשירותים. אולם מאחר והרבה יהודים בעת שהגרמנים החלו לארגן את המשלוח לאושביץ, הסתתרו במקומות שונים בתוך המחנה, אספו צידי ס.ס. כל מי שהתגלה בפניהם כדי להסלים את המספר הדרוש למשלוח השיירה לאושביץ.

התחבאתי יחד עם כ- 20 יהודים בעליית הגג של צריף מגורים ומשם השקפנו על כל המחנה ועל הנעשה בו השקפנו על תחנת הרכבת הסמוכה, בה עדיין עמדו הקרונות המיועדים למשלוח לאושביץ. מכיוון שהקרונות עמדו בתחנה, הסקתי שטרם הושלם המספר, שהגרמנים קבעו לעצמם לשלוח למחנה השמדה. בין המסתתרים היה גם צעיר אחד מתלמידי הישיבה בניטרה, אשר נידן היה מפתח מפשפש של בית החולים היהודי בצמוד למחנה, אשר בהפך (בזמן חידוש הגירוש לאושביץ) לחלק של המחנה. הוא הציע להשתמש במפתח למטרת בריחה מן המחנה, כתנאי שכל אחד ואחד אשר יוצא דרך הפשפש יטמין את המפתח באדמה מתחת לשער, כדי שגם אחרים אשר ירצו להסתלק מן המחנה, יוכלו להשתמש בו.

היה זה בשמחת תורה תש"ה, החלטנו תשעה מבוגרים וילד אחד כבן 10 לברוח מן המחנה ולחצות את הגבול להונגריה. (המרחק לגבול ההונגרי היה בסך הכל שלושה קילומטרים). ומשם ניסע לכודפסט (בירת הונגריה) כי ידוע היה לנו שבבירת הונגריה היו עוד יהודים שעדיין היו חופשיים.

ההחלטה על חג שמחת תורה בשנים שעברו ואין עכשיו הכל נהפך משמחה לייגון. חשבתי על גורלי, שעלי לחיות כחיה נרדפת, אשר עלול בכל רגע ליפול לידי הטורף הגרמני האכזרי. לא היה הרבה זמן להרהורים ולמחשבות. ראשית צעדי קבוצתנו היתה להתגנב אל שערי בית החולים מבלי שנתפס על ידי אנשי ס.ס. הפשפש שדרכו רצינו לברוח מן המחנה למזלנו לא היה שמור אבל השער הראשי שהיה כמרחק כ- 30 מטרים מן הפשפש היה שמור היטב, כמו כן

היו גם משמרות נלילות מסביב למחנה לאחר פתיחת המעול של הפשפש חצונו בזחילה את הכביש. מעבר לכבוש היה שדה תירס ושם נחנו. היציאה מן המחנה ארכה לנו כשעתיים. אחרון היוצאים נעל את השער במפתח וטמן אותו באדמה מתחתו. התקבצנו והמשכנו ללכת לעבר הגבול ההונגרי. התפצלנו לשתי קבוצות. כל קבוצה ניסתה לחצות את הגבול ההונגרי מכיוון אחר, לא כולם ביחד. הילתי בקבוצה של ארבעה חברים. בחצות הלילה נכנסנו לכפר אשר בצד ההונגרי. מצאנו מסתור ברפת אחת. בבוקר מוקדם הגיע כדרכו האיכר לחלוב את הפרות. אמרנו לו שאנו יהודים שברחו מסלובקיה ושלא יבהל מאיתנו. אנו פשוט מבקשים ממנו טובה כמובן תמורת תשלום שירכוש לנו כרטיסים בתחנת הרכבת אשר בכפר לכיוון בודפשט. האיכר שוכנע והסכים. אבל באותו יום עקב הפצצת המסילה הופסקה תנועת הרכבות. מטוסי בגות הברית שיבשו את המהלך התקין של הרכבות לכיוון בודפשט. מחוסר ברירה נשארו עוד למים אחדים ברפת האיכר, והוא הביא לנו לחם מים ופירות תמורת תשלום.

אחרי כשלוש המהלך בחלק מן הצבא ההונגרי בעיר דברצין Debreczin (מזרח הונגריה), פלשו הגרמנים גם לתוך כפרים הונגריים, וההונגרים לא היו יותר מהימנים עליהם. גם בכפר בו מצאנו מסתור הופיעו חיילים גרמנים. האיכר אשר ברפתו הסתתרנו הגיע בעצבנות רבה לרפת ואמר לנו: עליכם תיכף ומיד לעזוב את הרפת כי הגרמנים שולטים בכפר. בירחו לבית בו גרו עוד לפני חודשים אחדים יהודים, והסתתרו שם. זוכר אני היה זה בליל שבת. נכנסנו לבית הנטוש (מי יודע איפוא דיגורו היהודים, אם הם עדיין בחיים?) רק דקות ספורות היינו בבית ופתאום שמענו קולות של חיילים הונגריים ושמענו גם דריכות רוביהם (כנראה שהאיכר הלשין עלינו). החיילים ההונגריים עצרו אותנו, ורצו למסור אותנו לידי המשמר הגרמני אשר חנה בכפר. התחננו להונגרים ואמרנו להם אנו אזרחי סלובקיה, תמסרו אותנו לידי הסלובקים. למזלנו הרב הם שוכנעו בצדקת טענותינו ונמ התקשרו עם משמר הגבול הסלובקי אשר מעבר לגבול (וזה היה ביום שבת), תשובת שומרי הגבול הסלובקים היתה: "שום דבר לא בוער היום, היום יום שבתון, ומחר חג, תמסרו לנו את היהודים ביום שני הבא". והם הוסיפו עוד, נבוא לקבלם בגבול. ידענו כשנוחר לידי הסלובקים הם יעבירונו לידי הגרמנים ושוב נהיה נתונים לסכנת גירוש למחנה השמדה באושביץ. ביצלנו את חוסר העירנות של החיילים ההונגריים, הצלחנו לחמוק מהם, וחצונו שוב את הגבול הפעם לכיוון סלובקיה. ביום ראשון לבואנו לסלובקיה הסתתרנו בערימת קש, שהיתה בשדה ליד נחל קטן אשר זרם לידו. למחרת היום יצאנו ממקום מסתורנו כדי לחפש מזון, היינו מאוד רעבים. למזלנו הרב נתקלנו בבעל טחנת קמח שאשתו היתה יהודיה, סיכמנו איתו שהוא יביא לנו מידי יום ביומו דברי אוכל והוא ישם את המצרכים שביא מתחת לגשרון הנטוי על הנחל שבוע למים היינו מוסתרים בתוך ערימת הקש. מן הראוי לציין, לנדיבות לב של בעל הטחנה, לא סבלנו מרעב, אבל בגלל מזג האוויר הסגרירי הקר והגשום וגם מפני מכת הכלבים שבה הוכינו לא יכולנו להמשיך ולהסתתר בערימת קש. (זה היה כבר בחודש נובמבר 1944). למזלנו ידענו שבעיר ניסרה הלא רחוקה ממקום מחבואנו ישנם עוד יהודים מסתתרים, ויש להם גם תעודות מזויפות וגם קיימת אפשרות לזייף תעודות שונות, וגם אמצעים כספיים ברשותם. נפל עלי הפור לנסוע לניסרה כי תעודה ארית שלי (מובן המזויפת), היתה הכי טובה מכל יתר התעודות שהיו ברשות חברי ולהביא משם תעודות מזויפות ואולי למצוא מקום

מחבוא מתאים.

הנסיעה לעיר ניטרה עברה בשלום. אומנם היתה ביקורת תעודות אבל הצלחתי לא למשוך תשומת לב של הבודקים. ידועה היתה לי הכתובת של גב. קומיאטי שאפשר לומר עליה שהיתה מחסידת אומות העולם (נראה בהמשך התיאור) שאצלה היו אמורים להסתתר יהודים. בהתחלה כשבאתי אליה חששה לגלות לי פרטים על מקומות מחבוא של יהודים בעיר. (יתכן שחשבה אותי למשיג. היו גם מקרים כאלה). אחרי הפצרותי המרובות, אמרה לי שהיהודים אשר הסתתרו אצלה חצו את הגבול להונגריה וכי הצליחו להגיע לבודפשט בשלום. אחרי שאמרה לי משהו על היהודים, נוכחתי לדעת שרכשתי את אמונה בו במקום שאלתיה אם כן אולי יש מקום מסתור בשבילי ולחברי. סיפרתי לה שיש לנו כסף ללא הגבלה, וגם תעודות אריות ברשותנו. (כמובן זו לא היתה האמת בשלב זה). בינתיים נודע לי על מקום מחבוא אחר של חברי מן הישיבה, וזה היה ברחוב שפיטלסקה. ניגשתי לשם, פגשתי יהודיה קשישה בת 80 בערך, בהתחלה סירבה הישישה לגלות מקומות מחבוא נוספים. אבל שמתי לב שבמשך השיחה עם האישה, ארון בחררה מתחיל לזוז. מאחורי הארון יצאה אישה אחת שהצליחה כעמל רב לחצות את הגבול מפולין, והיא ספרה לי שכחצר הזו מסתתרים אצל סלובקי אחד עוד מספר יהודים. הצלחתי ליצור קשר איתם ואשר הכרתי אותם עוד מתקופת לימודי ביטלה בניטרה. היו שם חמישה תלמידי הישיבה. הם אמרו לי לבוא אליהם בערב. ואני שוב מסתובב בעיר, כדי להעביר את הזמן עד לשעות הערב. לקבוצה הנ"ל היו כל האמצעים הדרושים לזיוף תעודות. בערב הגעתי למקום המחבוא, ושם השגתי גם בשביל שלושת חברי אשר ציפו לי בערימת הקש, תעודות מזויפות. עלי לצלן שבעבור ימים אחדים אחרי פגישתי המקרית עם היהודיה הישישה גם אותם גילו הגרדיסנים הסלובקים והעבירות לירי אנשי ס.ס. לירי מדות בטוח. לא היו רגשי רחמים אצל הסלובקים, שהתיימרו לטעון שהם קטולים אדוקים.

מפולין בתעודות מזויפות למהדרין ניגשתי שוב לגב. קומיאטי, והיא הסכימה להחביאני גם ללא תמורה. כמו כן הבטיחה לדאוג גם לשלושת חברי עד שתמצא סידור מתאים גם בשבילם. חזרתי בשלום למקום המחבוא של חברי קבוצתנו אשר חיכו לי כערמת הקש. כל ארבעתנו עזבנו את מקום המחבוא. אחד מאתנו ברגע האחרון שלנה דעתו ולא רצה לבוא איתנו לניטרה והוא נסע לעיר טרנבה Trnava הסמוכה בה התחבאו מכריו. כל אחד מקבוצתנו ניסה בנפרד להגיע לעיר ניטרה. בקשיים מרובים הגענו לעיר ניטרה, כי בדרכים נערכו פעמים אחדות בדיקות תעודות זהות וגם דרשו רשיונות נסיעה. חברי קיבלו מחסה שסודר על ידי הגב. קומיאטי - אצל האישה הסלובקית שבעלה גרמני ושירת בואפפן ³ Waffen S.S. בחזית המזרח (ברית המועצות).

במתאר לעיל מצאתי מקום מחבוא אצל גב. קומיאטי אשר לה היה בן בגילי. הוא עשה איתי מעשה חסד גדול מסר לי את תעודתו המקורית, והוא ניגש לתחנת המשטרה העירונית והודיע בהתאם לחוק שתעודתו אבדה לו והוא מבקש להנפיק לו תעודה חדשה. כל זה עשה ללא תמורה שהיא. במחבוא ידעו על כתובות נוספות בהן מתחבאים יהודים. מחבוא אחד היה קיים אצל אלמנת אחת אישה סלובקית - לא הרחק מן הישיבה. הכניסה למחבוא היתה מתוך פתח של חדר שינה

מתחת למיטה. במחבוא הזה הסתתרו 10 אנשים ביניהם גם אברהם אונגר בנו של הרב מניטרה זצ"ל.

במרוצת הזמן אזל הכסף לחברים שלי אשר במחבוא אחר, ובו שבעה יהודים מסתתרים, כי עליהם היה לשלם סכום עתק לסלובקי אשר הסתיר אותם. הם שילמו לו 120 כתר ליום בעד נפש אחת (וזו בתקופה שפקיד ממשלתי מרוויח לחודש 1,000 כתר). הסלובקי המחביא אותם היה שיכור, והיה קיים חשש סביר מכיוון שבכנס יין יצא סוד ויגלה שהוא מסתיר יהודים, ומכאן גם הכסף שהוא יכול לבזבז על שתיה. לקבוצה הנ"ל היו דולרים אבל לא היה למי למכור אותם, החלטתי לנסוע לבעל טחנת הקמח שליך סדר כדי לנסות למכור לו את הדולרים. הבן של גב. קומיאסזי שוב בא לעזרתי השיג בשבילי רשיון נסיעה (כאילו על שמי, הלא נשאתי את שמו). מצויד בתעודות אריות מקוריות הגעתי בלי בעיות לבעל טחנת הקמח והצעתי לו את הכסף האמריקאי למכירה. בעל הטחנה ביקש ממנו שאנקוב את הסכום שאני דורש ממנו בעד הדולרים, מאחר שלא ידעתי את השער השחור - הלא רשמי של הדולר, חששתי לבטא בקול רם, ואמרתי בשפה רפה את הסכום. אולי הוא לא שמע את הסכום שבטאתי ויתכן שנתן לי תמורת הדולרים סכום כפול משביקשתי.

כך פתרנו לתקופת מה את בעיית הכסף. לקבוצה אחרת היו גם חפצי הלבשה שונים וחדשים. הסתובבתי בכפרים הסמוכים לניטרה עם מזוודה וכתוכה דברלי הלבשה, אשר מכרתי לכפריים. במחבוא שהזכרתי היו ארבעה צעירים יהודים, אשר אחד מהם היה רבי עמרם האח הצעיר של הרב דב ויסמנדל זצ"ל, הידוע בנסיונותיו המרובים להציל יהודים מידי המרצחים ואשר הפעיל גם רשת מאורגנת היטב להציל יהודים שהגיעו מפולין הכבושה והעברתם להונגריה. למעשה היה לי קשר עם 25 יהודים שהסתתרו בעיר ניטרה.

הזמן עובר, הכסף אזל הסתורה שהיתה (דבדי לבוש חדשים) נמכרה, ושוב אין פרוטה לפורטה. שוב היתה קיימת טכנה סבירה שהסלובקי השיכור אשר אצלו הסתתרו יהודים, ישליכם ממקום מחבואם מכיוון שלא משלמים לו בעד מקום המחבוא (הסלובקי התרגל לשתות לשיכרה, וקשה להיגמל מזה, ולשתיה זקוקים להרבה כסף, והיהודים אשר הוא מסתירם מהווים מקור לכספו, ואם אין כסף אין טעם להתזיקם אצלו בדירה). ידענו שבבירת סלובקיה בריסלבה, מסתתרים עוד יהודים, ובתוכם גם הרב מיכאל דב ויסמנדל איש ועד ההצלה שגם הוא היה במחנה ריכוז בסדר, והצליח להמלט מן הרכבת שהובילה אותו לאושביץ להשמדה. אבל לא ידענו את מקום המחבוא שלו. פירסמנו מודעה בעיתון סלובקי (שמו לא זכור לי) בזו הלשון: רודינה רכינגר הלרה פריבזנה מיקי מדווי *Rodina rabinger hlada prubuzna, Miki Medved* לענות פוסט רסטנטה מיקי ניטרה. פירוש המודעה הוא: משפחת הרב אונגר מחפשת את קרוב משפחתו מיכאל דב (הרב דב ויסמנדל). בדריכות חיכינו לתשובה. שיחק לנו המזל. כעבור ימים ספורים קיבלתי תשובה. מכתב הכתוב בגרמנית משפטים סתומים וכסוף הערה. וזהו תוכן המכתב: בבקשה למסור את המכתב למר תנור חם, ותודעו פרטים מעניינים בנוגע לגברת כתב בעלם. בתחילה לא ידענו לפענח את הכתוב. אחרי היסוסים מרובים ואחרי שיקולים זהירים חבנו כי יש לשים את המכתב על גבי תנור חם ואז נגלה כתב בעלם, וכך "גיהצנו" את המכתב והתגלה לנו מכתב שכתב הרב ויסמנדל באידיש והוא מבקש לכתוב לו בעט חדש (ציפורן חדשה).

סבול כמיץ לימון, ונספר לו מל אנחנו, הכתובת שלנו (מקום מחבואנו) ולהוסיף ולכתוב מעבר לדף משפטים אחדים בגרמנית. דרישת שלום לבלי (זאת היתה הסיסמא). כתבנו לפי הכתובת שצוינה במכתב אלינו שמות כל היהודים הידועים לנו שמסתתרים בניטרה ואת כתובתם, כעבור ימים אחדים הגיע למקום מחבואנו סלובקי אחד אשר הביא לנו כסף שהספיק לנו עד השחרור ומאז לא סבלנו מחסור בכסף.

בחודש פברואר 1945 (חודש וחצי לפני השחרור) היתה הלשנה. משהוא הודיע להלינקה גרה שבבית בו הסתתרת, מסתתרים יהודים. באחד הערבים נערך חיפוש על ידי הגרדיסטים בכל הילות אשר בבית. אני שהייתי באותו זמן בבית, נתבקשתי להזדהות וכמו שצויין לעיל תעודותי היו כאמור של בנה של הגב. קומיאטי והוא היה בבית, מובן שלא יכולתי להציג את תעודותי לכן הודיתי מיד שאני יהודי. ביקשתי מן הגרדיסטים רשות להיכנס לחדר השירותים שהיו בחדר, קיבלתי רשות, ניצלתי את ההזדמנות וטיפסתי על עלית הגג של הכית שהיה בנוי ממפלטים בגבהים שונים ומשם קפצתי החוצה. בחוץ היה שלג בגובה של 80 ס"מ. התחלתי לברוח. הגרדיסטים הרגישו בחסרוני והם גילו אותי. כי הייתי כמו כתם שחור על גבי השלג הלבן. למדלי יצאו באותו זמן אנשים מקולנוע. התערבתי ביניהם שיניתי את חזותי על ידי קשירת צעיף על ראשי וכך ניצלתי מידוי מרדפס הסלובקים. בבית בו נערך החיפוש נתפסו שלושה יהודים שגורלם לא ידוע לי. מינו שאחרי הבריחה הנ"ל לא יכולתי לחזור למקום מגורי. ללא מטרה שוטטתי כשעה ברחובות העיר, ואחר כך ניגשתי אל מחבוא אחר. הסלובקי קיבל אותי בסבר פנים יפות והסכים להסתירני תמורת שתלום. למחרת ביקשתי מאחד המסתתרים שיתחפש לפועל, ויגש אל גב. קומיאטי שהיתה בעלת חנות לתפירת כלי מיטה ולכנים ויספר לי כי עלה בידי להתחמק מידוי הגרדיסטים הסלובקים שרדפו אחרי. גב. קומיאטי שמחה מאוד על הצלחתי להינצל וביקשה ממנו שאחזור אליה כדי להסתתר מפני הרודפים. מובן לא בדירתה אלה בחנותה. עוד באותו לילה חזרתי אליה וכאן נתגלתה לפני הפתעה. בחנות שלה, היא הסתירה בחור יהודי בשם שטיינר שהיה בגילי ושטיינר היה מוסתר אצלה בחנותה כבר מאפריל 1942 ללא תמורה שהיא. במחבואי החדש נשאיתי עד שחרורי באפריל 1945. באותו זמן קרה מקרה מעציב מאוד. באחד המחבואים אשר בעיר ניטרה שבו הסתתר רבי עמרם ויסמנדל יחד עם עוד שלושה יהודים אחרים. היתה הלשנה אולי משהוא מן השכנים הלשין והם נתפסו. על המקרה הטראגי הזה נודע לי מגלוייה כתובה באידיש מחברנו בנימין זאב לוי מכרטיסלכה בה הוא מתאר את תפישתם על ידי הגרדיסטים משרתי הגרמנים הרוצחים. הם הובילו אותם לתחנת הרכבת בניטרה ומשם לסדר חלא וחוקה כדי למסור אותם לידי אנשי ס.ס. גרמנים. והוא התחיל לברוח מן הגרדיסטים והם לא חשבו הרבה, ירו בו ופצעוהו. הוא הובל פצוע לבית החולים העירוני ושם נותח. הנותרים הובלו לסדר ומשם למחנה השמדה, הם לא זכו לראות את מיגור הגרמנים ועוזריהם הסלובקים. הצעיר ממשיך לתאר בגלוייה שנשלחה לי שהוא לא ישאר בחיים, הוא מבקש מאתנו לא לבקרו בבית חולים כי ליד דלתו שומר גרדיסט סלובקי. אלא יש לו בקשה אחת ויחידה לדאוג להביא לקבורת ישראל אחרי המלחמה את אחיו שנרצח על ידי הסלובקים יום לפני ראש השנה תש"ה (ספטמבר 1944) בניטרה. מקום קבורתו לא ידוע והוא מבקש בכל לשון של בקשה שיעבירו אותו אחרי השחרור לקבורת ישראל וגם את גופתו הוא. תמורת מעשה

חסד שלנו הוא מבטיח להופיע אחרי מותו לפני כסא הכבוד ולבקש רחמים עלינו כדי שנשרד בחיים, כדי לראות במיגור משטר הרשע והזעם בתבל.

החלטנו ככל האמצעים העומדים לרשותנו להצילו. עלי ועל בחורה יהודיה בשם ציבי גוסטמן (אשר חילתה על תעודות אריות), הוטל התפקיד לבקרו כדי להוודע פרטים על מצב בריאותו. כתבנו מן מחבואנו מכתב ומסרנו אותו מבלי לעורר חשד שהוא אצל הגרדיסט אשר שומר עליו. במשך שבוע ימים ביקרנו אצלו פעם אני ופעם הבחורה הנ"ל. עודדנו אותו שחזיק מעמד ואנו נוציאו מבית החולים. כיום השמיני לאישפוזו כתבנו לו שבערב בשעה מסוימת נפגש בחדר השירותים נביא לו בגדים הוא ילבשם וכך יוכל לצאת מבית החולים מבלי לעורר חשד שהוא. כך גם קרה, הוא התלבש בבגדים אזרחיים נתלה על זרועי וכך הצלחנו שנינו להסתלק מבית החולים. הוא נשאר בחיים וכיום הוא חי בארצות הברית.

אחרי שחרורי גמלתי לגב. קומיאסלי שהצילה אותי. הענקתי לה כסף ומתנות והחשוב היה שמסרתי עדות לבית המשפט הצ'כוסלובקי שעזרה ליהודים והתחבא והסיבה עם היהודים הנרדפים ללא קבלת תמורה בעד זה. על הגב. קומיאסלי היה תלוי צו גירוש להונגריה, מכיוון שהיא היתה נתונה הונגריה. (כידוע בשנת 1945 גורשו מצ'כוסלובקיה הונגרים וגרמנים). עדותי ביטלה צו גירוש שעמד נגדה.

אחרי המלחמה ארגנו בניסיה את הישיבה מחדש, בה הוכנסו גם לימוד מקצועות טכניים שונים. אבל ליבי נמשך לארץ ישראל שאפתי לעלות. למרות ששערי ארץ ישראל היו סגורים על ידי הבריטים. הצטרפתי להכשרה של ארגון הנוער הדתי בני עקיבא בעיר מיכלובצה. בשנת 1946 (אוגוסט) יצאתי עם עוד צעירים רבים מן העיר פראהה ברכבת מיוחדת לבלגיה, ושם שהינו באחוזת כפרית בשם שטה דה רי ליד העיר נמור עד חודש אפריל 1947. אוניתנו נתפסה ליד חיפה על ידי אוניות מלחמה בריטיות ובכוח הזועברו לאי קפריסין בו שהינו עד לחידוש עצמאות ישראל.

על ההכשרה של בני עקיבא במיכלובצה בשנת תש"ו 1946 מאת דב הניג כעת בתל אביב.

ממקומות שונים בסלובקיה באו למיכלובצה (מזרח סלובקיה) צעירים יהודים כדי לעבוד במקצועות שונים וכך להכשיר את עצמם לעלייתם לארץ ישראל. רוב חברי ההכשרה עבדו אצל הח. שנברגר (גיסו של הח. עקיבא קשת), אשר חידש את מפעלו ליצור רעפים אדומים.

בקרבת החברים בהכשרה הנ"ל היו אחדים מאיזור קרפטורוס, שסופח אחרי מלחמת העולם השנייה לברית המועצות. העובדה הזו נודעה למשטרה בעיר אשר מפקדה היה אנטישמי והוא שימש במשטרה גם בתקופת השלטון הסלובקי הפשיסטי. ביום אחד אחרי סיום העבודה פרץ כוח משטרה גדול למגורי חברי ההכשרה ואסרו את החברים אשר מוצאם ממחוז קרפטורוס. לא הועילו מחאות החברים. בכח נלקחו למשאית שחכתה להם והועברו לגבול הצ'כוסלובקי - ברית המועצות בקרבת העיר אוז'הורוד. מעניין, משמר הגבול הרוסי סירב לקבל את המוחזרים בטענה שהם יהודים ויש להם זכות לבחור בנתיבות צ'כוסלובקית. לכן אין לגרשם והם חזרו לעיר

מיכלובצה. ישנה גירסה שמפקד משמר הגבול הרוסי היה יהודי לכן סירב לקבלם. אבל המפקד האנטי יהודי של המשטרה לא נח ולא שקט, ביסה את מזלו עוד פעם. ניצל את חוסר העירנות של חברי ההכשרה (היה זה בחה שבועות ועסקני הקהילה היהודית במקום שהו בבית הכנסת) פרץ שוב בכוח משטרת גדול למגורי חברי ההכשרה. השוטרים החלו לאסור את החברים שהם ממוצא ממחוז קרפטורוס. וזאת חרף העובדה שהוסבר לשוטרים שחברי ההכשרה לא מעוניינים להשאר בצ'כוסלובקיה אלא פניהם לארץ ישראל. חברי ההכשרה אזרחי צ'כוסלובקיה התנגדו בכוח למעצר חבריהם במיוחד הצטיין החבר האמיץ פרידמן מסומוטור (Lider somotor) (לד) הרלובסקי (חלומיץ) (כעת הוא גר בעפולה עילית ושמו איש שלום). החכ, פרידמן נכנס לחנות מעדניה תפס סכין והחל לחתוך בצמיגי המשאית כדי שלא תהיה כשירה להובלת החברים הנאסרים למאסר ואולי לגירוש מידי לברית המועצות. חברי ההכשרה קיבלו מכות רצח מידי השוטרים האנטישמיים והמשתתפים בקטטה הובלו יחד עם המועמדים לגירוש לבית המעצר. כותב שורות אלה לא נעצר והורשה לו בכל יום לבקר בבית הסוהר העירוני ולהביא מזון כשר לעצורים. גם עסקני הקהילה היהודית במקום החלו לפעול למען שחרור העצורים ולכען סילוק קצין המשטרה האנטישמי. בעזרת יהודי המקום עובדה תוכנית בריחה מן בית הסוהר. בחור הלחם שהביאו לחברים העצורים הוכרחו מסוריות וגם מכתב בו כתוב: שבלילה בשעה 11:00 יפרצו מבית הסוהר ותחכה להם משאית שתבריחם מן העיר. הצעירים העצורים הצליחו לנסר את סורגל חדר המעצר, זינקו החוצה ושם חיכו להם חבריהם אשר ארגנו משאית שהשתייכה ליהודי המקום. עוד באותו לילה נסעו במשאית לעיר קושיצה המרוחקת כ- 60 ק"מ ממיכלובצה. ומשם צורפו לשכירת עולים שניסתה לעלות לישראל (עריין שולטים הבריטים בארץ ישראל). החב. דב הנזיג פחד להשאר בעיר, כי יתכן שיאשימו אותו במתן עזרה לעצורים שהצליחו לברוח. לכן עזב את העיר ונסע לעיר פרשוב ושם שהה שבועות אחדים אצל בני משפחתו. אחרי שנודע לו שלא מחפשים אחריו חזר לקבוצת ההכשרה במיכלובצה.

מן הראוי לציין את חלקו הרב בבריחת הצעירים מן ההכשרה של הח. בנוביץ ראש הקהילה היהודית במיכלובצה ומטובי עסקני המזרחי אשר בפעם הראשונה הובל לגבול שבין ברית המועצות וצ'כוסלובקיה, והשוטרים אלימו עליו שגם אותו למסרו לידי הרוסים, והוא ענה שאינו חושש וילך עם כולם. המשאית שהובילה את חברי ההכשרה לקושיצה השתייכה למר דוד כלוג ממיכלובצה.

אחרי המקרה שרידי הקהילה היהודית במיכלובצה Michalovec הגישו בקשה לבית המשפט המחוזי לחקור בהתנהגות האכזרית של מפקד המשטרה. נערך משפט והקצין האנטישמי פוטר וסולק מתפקידו הרם.